

Budilová, Lenka J.

Mary Edith Durhamová. V albánských výšinách: putování za horskými kmeny

Porta Balkanica. 2021, vol. 12, iss. 1-2, pp. [83]-85

ISSN 1804-2449 (print); ISSN 2570-5946 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144477>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARY EDITH DURHAMOVÁ

V ALBÁNSKÝCH VÝŠINÁCH. PUTOVÁNÍ ZA HORSKÝMI KMENY.

Lenka J. Budilová

Mary Edith Durhamová 2019. *V albánských výšinách. Putování za horskými kmeny*. Praha: Malvern. 371 s. /z anglického originálu *High Albania*, Londýn, 1909, přeložil, úvodní studii napsal a poznámkami opatřil Robert Dobra/.

Severní Albánie obvykle láká návštěvníky na dramatické přírodní scenerie a divokou krajinu. Mary Edith Durhamová, původem britská spisovatelka, cestovatelka a umělkyně, se do této oblasti na počátku 20. století nevydala za přírodními krásami, ale proto, aby „spatřila život, historii, svět a velké neznámo tak, jak je nahlížejí místní horalé“ (s. 40). Durhamová se balkánskému terénu a zejména Albánii věnovala více než 40 let, přesto se však do regionu dostala ve svém životě poměrně pozdě. Po Balkáně začala cestovat ve svých 37 letech (na doporučení svého lékaře, „aby si odpočinula“), v době, kdy doma už měla za sebou úspěšnou kariéru malířky a ilustrátorky. Kolem roku 1900 začala cestovat po Srbsku, Černé Hoře a Makedonii, o nichž vydala i několik publikací. Kouzlu Albánců, kteří se na zbytek jejího života stali jejím „oblíbeným národem“, tedy propadla sice až později, zato však absolutně.

Edith Durhamová zůstala Albánii věrná i v následujícím období a stále více se politicky angažovala ve prospěch samostatného albánského státu. Byla také zdatnou ošetřovatelkou a své zdravotnické vědomosti a schopnosti albánskému lidu velmi intenzivně poskytovala zejména v období balkán-

ských válek a 1. světové války. Z válečných bojišť posílala pravidelné příspěvky do britského tisku a stala se tak jednou z prvních válečných zpravodajek na světě. Byť neměla antropologické vzdělání, byla díky své dlouholeté činnosti a publikační aktivitě akceptována jako jedna z předních odbornic na Albánii a působila také v britském Královském antropologickém institutu (Royal Anthropological Institute). Jak píše překladatel knihy Robert Dobra v úvodu, Edith Durhamová si v zemi postupně vydobyla respekt a dodnes je v Albánii uctívána jako zastánkyně Albánců a je po ní pojmenován nespočet ulic po celé zemi.

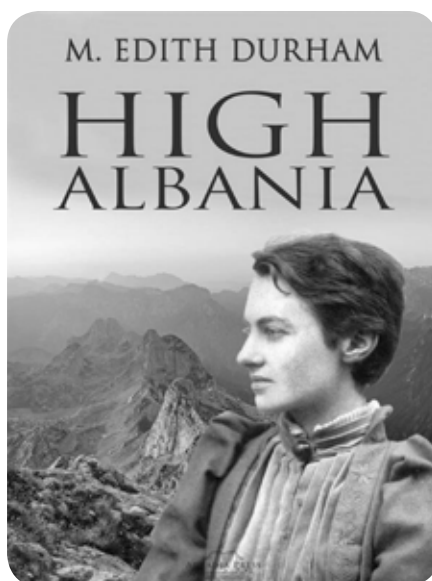
Knihou *V albánských výšinách*, původně publikovaná v roce 1909, podává svědectví o cestách Edith Durhamové do hor severní Albánie. Toto „putování za horskými kmeny“ však nepřináší jen cestopis okořeněný tu a tam o zajímavosti z místního života. Autorka zasvěceně pojednává o historii, zvycích, jazyce a představách obyvatel této země. Její ambicí není nic menšího než ukázat způsob života v této odlehle zemi na periferii Evropy, kde na počátku 20. století fungoval na osmanské vládě prakticky nezávislý kmenový systém a v níž platila pravidla kanunu, nepsaného zvykového práva,

jehož předními motivy byly čest, pohostinnost a krevní msta. Zároveň však Durhamová usiluje o zprostředkování toho, co antropologové označují jako „emickou perspektivu“: snaží se ukázat, jak svým životům rozumějí sami místní obyvatelé. Pochopila, že k tomu, aby tohoto porozumění dosáhla, musí „žít životem druhých lidí“. Všimá si však také velmocenských vlivů v regionu, například rakouských intrik či výrazné ruské podpory slovanským obyvatelům Balkánu, která (například výstavbou škol a kostelů) podpořila dominanci slovanského obyvatelstva v některých oblastech.

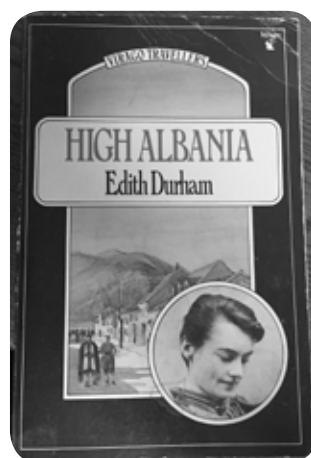
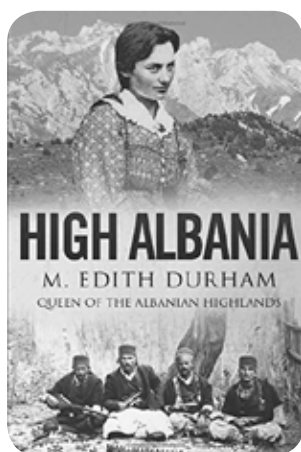
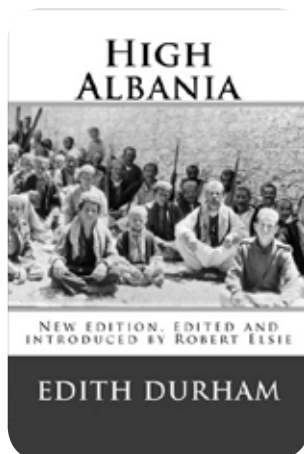
Edith Durhamová se v albánském horském terénu pohybuje až s překvapivou lehkostí, uvážíme-li fyzickou nedostupnost řady oblastí, nedůvěru místních k cizincům (Durhamová byla na řadě míst první cizinkou a nepochybně první Angličankou), časté případy krevní msty a silně patriarchální charakter tehdejší společnosti. Ovšem díky místnímu zákonu pohostinnosti, jenž každému ukládal postarat se o cizince, se jí dostávalo vřelého přijetí, noclehu i stravy. Místní obyvatelé však Durhamovou nejen ubytovali a nakrmili, ale také s ní hovořili, stáli jí modelem a garantovali jí bezpečný průchod tím, že jí poskytovali místní průvodce. Bezproblémovou komunikaci a snazší pohyb v terénu jí nepochybně umožňovala také znalost albánštiny i srbštiny. Durhamová oplývala také řadou dalších talentů. Jedním z nich byla schopnost kreslit, díky níž zachytila řadu detailů místního života či portrétů místních obyvatel, jež zdobí v podobě ilustrací celou knihu. Také místní velmi oceňovali její schopnost „napsat“ (nerozli-

šovali mezi psaním a kreslením) cokoli, a tak ji sami o různá zobrazení často žádali.

Durhamová věnuje pozornost zvykovému právu a krevní mstě, ekonomice transhumantních pastevců, stejně jako například způsobu oblékání, vyholování hlavy u mužů, striktnímu dodržování půstu či vzorům tetování. Barvitě líčí polozapomenuté či dávno zaniklé instituce, jako je pokrevní bratrství, platba za nevěstu či levirát. Na bezpočtu historek například ukazuje, jak se místní katolíctví duchovní (albánské kmeny byly tehdy katolické a muslimské) snažili bojovat proti zvyku, kdy si muž bral jako konkubínu vdovu po svém zemřelém bratrovi (levirát) a v praxi tak dosahoval mnohoženství. Byť byli Albánci často oddaní katolíci, tento zvyk považovali za

Obr. Obálky různých zahraničních vydání knihy

nadřazený církevnímu učení. Stejně tak si Durhamová všímá instituce „přísežných panen“, kterými se stávají ženy, jež se odmítly provdat a přijaly mužskou roli ve společnosti. Soudě podle vyprávění Durhamové byl výskyt „přísežných panen“ v severní Albánii poměrně četný.

Za úspěchem Edith Durhamové coby terénní badatelky stojí také její otevřenost a smysl pro humor. Neváhala své informátory konfrontovat s odlišnými zákony, zvyklostmi a mravy své vlastní země, aby je donutila reflektovat vlastní kulturu. Často tak zaváděla řeč na místní sňatkové zvyklosti („prodávání“ nevěst v dětském věku), zacházení s novorozenci (kteří se často udusili pod těžkými pokrývkami na kolébce) nebo léčebné postupy (používání sušeného psiho trusu pro léčbu tyfu). Výsledkem byla někdy zajímavá diskuse, jindy rozhořčení či pobavení. Příkladem může být exogamie místních kmenů. Sňatek mezi mužem a ženou, kteří mají společné předky v mužské linii, byl podle zvykového práva zakázán, mnohdy až do 12. generace. Takový sňatek Albánci považovali za incest, byť podle církevního práva byl od určitého stupně možný. Konkrétní rodové linie si však často po generace vybíraly ženy ze stejných oblastí, což vedlo k tomu, že manžel a manželka byli v ženské linii často blízcí příbuzní (někdy dokonce první bratřanci). Když na tuto skutečnost Durhamová své informátory upozornila, vzbudilo to všeobecné veselí, protože, jak jí bylo vysvětleno, „ženské příbuzenství se přece nepočítá“.

Místy se Durhamová uchyluje k tendenci považovat obyvatelstvo hor severní Albánie za jakousi esenci původních obyvatel Balkánu, za společenství, v nichž se zastavil čas a jež existují ve stejné podobě po staletí. Je přitom sporné, zda byl kmenový systém horské Albánie „původním“ uspořádáním, nebo spíše reakcí na existenci osmanského státu (řada mýtů o původu jednotlivých kmenů například vypráví o tom, že předkové uprchli do hor před Turky). Občas autorka také sklouzává k určitým esencialistickým odkazům na „rasu“, která má podle ní například na svědomí instinkt nutící Albánce „přirozeně“ nenávidět Srby. Zároveň však na řadě jiných míst v duchu konstruktivistického přístupu zvesela poukazuje na to, jak je Albánec a konvertovaný muslim představeným

srbského kláštera, zatímco řada albánských horských kmenů zcela očividně pochází ze srbského území.

Už jen tím, že Edith Durhamová své cesty reallizovala a napsala o nich, zbortila řadu mýtů o zaostalých, necivilizovaných společenstvích albánských horských kmenů. Z knihy je patrná autorčina houževnatost, místy snad až určitá umanutost, s níž realizovala své cesty a dosahovala svých cílů. Tato vlastnost Durhamovou na jedné straně přiváděla do řady nebezpečných situací, bez ní by však, na straně druhé, její texty nikdy nevznikly. Pak bychom ovšem přišli o řadu prvotřídních etnografických informací o životě těchto horských společenství na sklonku osmanské éry, za které jí vděčíme. A to by byla velká škoda.

Obr. Obálka českého vydání